

**TRANSPARENCY
INTERNATIONAL**
BOSNA I HERCEGOVINA

*Centar za pružanje pravne pomoći u
borbi protiv korupcije*

Advocacy and Legal Advice Center

Prijavljivanje korupcije

British Embassy
Sarajevo

A) Pojam krivičnih djela protiv korupcije

Glava XIX Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine (i odgovarajuće glave Krivičnih zakona Entiteta i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine) sadrži krivična djela korupcije i krivična djela protiv službene i druge odgovorne dužnosti.

Korupcijska krivična djela i djela protiv službene i druge odgovorne dužnosti definišu se kao protivpravna ponašanja upravljenja protiv pravilnog funkcionisanja javnih službi, koje vrše službena ili ovlaštena lica, u vršenju svoje službene dužnosti. Suštinsko obilježje ovih krivičnih djela je povreda službene dužnosti učinjena od strane službenih lica, protivpravnim postupanjem u vezi vršenja službene dužnosti i ovlaštenja, koja proizilaze iz vršenja te službene dužnosti. Radi se o krivičnim djelima zloupotrebe vlasti i raznih vrsta zloupotreba službene dužnosti.

Korupcija, kao pojava, definiše se kao zloupotreba javnih ovlaštenja radi nelegalnog ostvarivanja sopstvenih koristi za lice koje vrši tu funkciju, ili kao zloupotreba javne ili društvene pozicije ili ovlaštenja, sa ciljem da se za sebe ili za drugog protivpravno stekne materijalna ili neka druga korist, statusna, ekonomska ili politička prednost. Definicija korupcije TRANSPARENCY INTERNATIONAL je: „Korupcija je zloupotreba povjerene moći u vlastitu korist.“

Konvencijom Savjeta Evrope o korupciji se definiše da „korupcija predstavlja podmićivanje i svaku drugu radnju od strane lica kojima je povjerena odgovorna funkcija u javnom ili privatnom sektoru, ili kao nezavisnom agentu, ili licu koje ima

status takve vrste, koja je izvršena u cilju sticanja neligitimne koristi za sebe ili drugog“.

Konačno, pod korupcijom se označava odnos najmanje dva lica u koje oni, nedopuštenim i zabranjenim postupanjem, kršeći pravne i moralne norme, povređuju javni interes i uzrokuju destrukciju povjerenja u funkcionisanje pravne države i njenih organa.

Opšti interes svakog društva i funkcionisanja svake državne strukture je da državne službe i službe od javnog interesa pravilno, zakonito i blagovremeno funkcionišu, a na dobrobit svih građana.

Primarni objekat zaštite, kod ovih krivičnih djela, je zakonito, savjesno i pravilno vršenje službene dužnosti i ovlaštenja.

Izvršilac ovih krivičnih djela u najvećem broju slučajeva, može biti samo službeno lice. Izvršiocima ovih krivičnih djela ne pripadaju miljeu onoga što nazivamo „kriminalci“, već se uglavnom radi o pripadnicima viših društvenih slojeva, nosiocima važnih državnih i ekonomskih funkcija u nekom društvu. Radi se o licima zaposlenim u državnoj službi, kao i u komercijalnim i finansijskim institucijama. Zato, ova krivična djela u pravilu vrše službena i ovlaštena lica. Ukratko, službena lica su zaposlena u državnim organima, dok su ovlaštena lica zaposlena u privrednim društvima i drugim pravnim subjektima (npr. zaposleni u stambenim fondovima i fondovima penzionog ili zdravstvenog osiguranja, itd.).

Pored toga, ova krivična djela mogu izvršiti i strana službena lica (iz organa druge države ili međunarodne organizacije), zaposlena u BiH.

Gore smo naveli da ova krivična djela, u pravilu, mogu izvršiti samo službena ili odgovorna lica. Postoje i određeni izuzeci, kada ova djela mogu izvršiti i lica koja nemaju status službenog ili odgovornog lica (npr. krivična djela davanja mita, protivzakonito posredovanje, itd.).

Ova krivična djela se mogu, u pravilu, izvršiti samo sa umišljajem, a to znači da izvršilac svjesno i voljno nezakonito postupa u vršenju službe, sa namjerom pribavljanja određene koristi.

Radi se o sljedećim krivičnim djelima:

1. Primanje mita i drugih oblika koristi

Ovo krivično djelo je jedno od najčešće izvršavanih djela vezanih za korupciju. Ovo krivično djelo može da izvrši ISKLJUČIVO odgovorno ili službeno lice. Krivično djelo primanja mita se još naziva i „pasivno podmićivanje“ i ima tri svoja oblika:

- a) „Pravo pasivno podmićivanje“ postoji kada službeno ili odgovorno lice primi ili zahtjeva poklon ili kakvu drugu korist, ili primi obećanje poklona ili druge koristi, da u OKVIRU svog ovlaštenja izvrši radnju koju ne bi smjelo izvršiti ili ne izvrši radnju koju bi moralo izvršiti. Kod ovog krivičnog djela nije bitno ko je dao inicijativu za podmićivanje. Znači, bilo da je inicijativa potekla od građanina koji traži određenu „uslugu“ ili od službenog ili ovlaštenog lica, postoji ovo krivično djelo. Kako se može „zahtjevati“ poklon ili druga usluga? Nije neophodno potrebno da službeno lice (npr. komandir stanice saobraćajne policije) decidirano traži od građanina novac za neku uslugu, tj. da mu jasno i nedvosmisleno kaže: „Daj mi

100 KM i baciću prijavu koju je saobraćajna policija podnijela protiv tebe zbog prebrze vožnje“. Zahtijevati se može i davanjem određenih znakova, klimanjem glave, otvaranjem ladice, pogledom (takozvane „konkludentne radnje“). Neophodno je potrebno da postoji „dogovor“ lica koje daje mito i službenog ili odgovornog lica koje prima mito, izričit ili prećutan dogovor, da bi se obavila ili ne bi obavila neka službena radnja. „Usluga“ ne mora uvijek biti davanje određene svote novca. Ona može biti, recimo, oprost duga, ako se službeno lice i građanin nalaze već ranije u nekom ugovornom odnosu. Treba, naravno, u ovom slučaju voditi računa da je davanje mita vezano za službenu radnju službenog ili odgovornog lica, odnosno da se službeno ili odgovorno lice „obavezuje“ da će izvršiti ili ne izvršiti radnju koju ne bi smjelo izvršiti ili koju bi moralo izvršiti. Samo krivično djelo je dovršeno u momentu zahtjevanja ili primanja poklona ili kakve druge pomoći, a nije potrebno da je ta dogovorena aktivnost zaista i sprovedena. Ako npr. službeno lice primi novac od građanina da mu izda ličnu kartu sa lažnim identitetom, tada je službeno lice počinilo dva krivična djela: jedno je primanje mita, a drugo falsifikovanje isprave. Ili, kada radnik koji ovjerava punomoć u opštini primi novac sa ciljem da ovjeri punomoć licu koje niti je izdalo (sačinilo, kao izjavu volje) navedenu punomoć, niti ju je potpisalo, već je punomoć potpisalo drugo lice. Znači, radnik na ovjeri dokumenta je izvršio radnju koju inače ne bi smio da izvrši, jer smije samo ovjeravati punomoći lica koja su zaista izdala punomoć i kao takvu je potpisuju. Ili, ako predsjednik komisije za polaganje vozačkih ispita izda uvjerenje da je

neko lice položilo vozački ispit, iako to lice nije ni polagalo vozački ispit, a predsjedniku komisije je obećan poklon, pa nakon izdavanja uvjerenja o „polaganju“ vozačkog ispita, takav poklon i primi, postoji krivično djelo primanja mita. Sa druge strane, službena ili odgovorna lica mogu primiti simbolične poklone, a način primanja simboličnih poklona propisan je drugim zakonima. Simboličan poklon može biti, na primjer, rokovnik, kalendar, olovka, stručna literatura, itd. Vrijednost poklona ne smije biti veća od 50 KM, s tim da ne smije postojati bilo kakva veza između davanja tih simboličnih poklona i preduzetih radnji od strane službenog ili odgovornog lica.

- b) „Nepravo pasivno podmićivanje“ postoji kada službeno lice zahtjeva ili primi mito, ili obećanje mita, da bi izvršilo službenu radnju koju bi, inače, moralo izvršiti, odnosno da ne bi izvršilo radnju koju inače ne bi smjelo izvršiti. Kako se može vidjeti iz ove formulacije, ovdje službeno lice, kada primi mito ili obećanje mita, ne izlazi iz okvira svoje nadležnosti, već vrši radnje koje su inače zakonite i koje mu spadaju u nadležnost. Tipičan primjer ovog oblika krivičnog djela primanja mita je, npr. kada službeno ili odgovorno lice primi mito ili obećanje mita, pa zahtjev stranke koji bi se po redovnom toku stvari morao riješiti u roku dva mjeseca, riješi u roku od dva dana. Ili, službeno ili odgovorno lice je zaključilo ugovor sa nekim preduzećem, kao zastupnik državnog organa ili preduzeća, a na ime zaključenja ugovora, baš sa tim preduzećem, primilo je „proviziju“. Ili ako Vam policajac privremeno oduzme određeni predmet, pa Vam ga naknadno vrati jer nema zakonskog osnova da

se predmet trajno oduzme, pa Vam za tu uslugu vraćanja „naplati“, recimo 200 KM.

- c) „Naknadno pasivno podmićivanje“ postoji u slučaju kada službeno ili odgovorno lice zahtjeva ili primi mito poslije izvršene ili neizvršene radnje, a primanje mita je vezano za izvršenje ili neizvršenje te iste radnje. Mito se ovdje zahtjeva ili prima za onu službenu radnju koja je učinjena ili nije učinjena, bilo da je radnja zakonita ili nezakonita. Vrijeme od izvršenja ili neizvršenja radnje do zahtijevanja ili primanja mita nije relevantno, bitno je samo da postoji uzročno-posljedična veza između izvršenja ili neizvršenja radnje i zahtijevanja ili primanja mita. Znači, ako neko daje poklon za učinjenu ili neučinjenu radnju, a nije bilo obećanja od strane davaoca poklona, ne postoji ovo krivično djelo (što ne znači da ne postoji neko drugo krivično djelo).

2. Davanje mita i drugih oblika koristi

Osnovna razlika između krivičnih djela primanja i davanja mita je u tome što ovo krivično djelo (davanje mita i drugih oblika koristi) može izvršiti i lice koje nema svojstvo službenog ili odgovornog lica. U svojoj biti, ovo krivično djelo predstavlja navođenje službenog ili odgovornog lica na povredu zakonitog vršenja službe. Ovo krivično djelo se još naziva „aktivno podmićivanje“ i postoji kada neko službenom ili odgovornom licu učini ili obeća poklon, ili kakvu drugu korist, da ono u granicama svog ovlaštenja obavi službenu radnju koju ne bi smjelo izvršiti ili da ne izvrši radnju koju bi moralo izvršiti, ili ko posreduje pri ovakvom podmićivanju službenog ili odgovornog lica (tzv. pravo aktivno podmićivanje).

Pored pravog postoji i „nepravo aktivno podmićivanje“, a koje se sastoji u činjenju ili obećanju mita službenom ili odgovornom licu da u okviru svog ovlaštenja izvrši službenu radnju, koju bi inače moralo izvršiti, ili da ne izvrši radnju koju inače ne bi smjelo izvršiti, ili ko posreduje pri ovakvom podmićivanju službenog ili odgovornog lica.

Kako se može „posredovati“ pri davanju mita? Npr. upoznavanjem primaoca i davaoca mita, uspostavljanjem veze između njih, saopštavanjem „uslova“ posla.

Samo krivično djelo je dovršeno već činjenicom davanja mita ili obećavanjem davanja mita, bez obzira na činjenicu da li je službeno lice prihvatilo mito ili nije. Kao i kod djela primanja mita, nije bitno od koga je potekla inicijativa za izvršenje djela.

Kod ovog krivičnog djela postoji tzv. „stvarno kajanje“. To je situacija kada je neko dao mito službenom ili odgovornom licu, na zahtjev službenog ili odgovornog lica, a davalac mita je prijavio izvršenje ovog krivičnog djela prije nego što je samo djelo otkriveno ili prije njegovog saznanja da je djelo otkriveno.

Pored ova dva osnovna krivična djela, vezana za korupciju, postoje još i sljedeća krivična djela:

- a) Protivzakonito posredovanje - kada neko, koristeći svoj službeni ili uticajni položaj, npr. u političkoj partiji, posreduje da se izvrši ili ne izvrši neka službena radnja. Ovo djelo postoji kada, npr. profesor srednje škole primi nagradu da bi posredovao, da se u školu upiše kćerka davaoca nagrade.
- b) Zloupotreba položaja i ovlaštenja - kada službena ili odgovorna osoba, iskorištavanjem svog položaja ili ovlaštenja, prekorači granice službenog ovlaštenja, pa

pribavi sebi ili drugom imovinsku korist, drugom nanese štetu ili teže povrijedi prava drugog. Krivično djelo postoji kada, npr. policajac oduzme cigarete od uličnog preprodavca, a ne izda mu bilo kakvu potvrdu ili drugi dokaz o privremenom oduzimanju predmeta, i te cigarete, naknadno, zadrži za sebe.

- c) Pronevjera (u službi) - kada izvršilac, sa ciljem pribavljanja za sebe ili drugog imovinske koristi, PRISVOJI novac, vrijednosne papire ili druge pokretne stvari, koje su mu povjerene. Ovo djelo može počiniti vozač cisterne, koji prevozi naftu (koja mu je povjerena), pa naknadno određenu količinu nafte istoči iz cisterne, proda je i novac uzme za sebe.
- d) Prevara (u službi) - postoji kada službena ili odgovorna osoba, sa ciljem da sebi ili drugom pribavi protivpravnu imovinsku korist, podnese lažne račune ili na drugi način dovede u zabludu drugu ovlaštenu osobu, pa ta druga osoba nešto isplati službenoj ili odgovornoj osobi. Ovo djelo postoji kada zaposlenik u preduzeću podnese lažne putne troškove i troškove smještaja, i na osnovu tako podnešenih dokumenata, refundira troškove od preduzeća za navedeni iznos.
- e) Posluga u službi - postoji kada se neko neovlašteno posluži novcem, vrijednosnim papirima ili drugim pokretnim stvarima, koje su mu povjerene u službi, ili u radu, i ako te stvari da trećem licu na poslugu. Ovo djelo postoji kada vozač, koji duži službeno vozilo, isto koristi za svoje privatne potrebe, ili ako to isto vozilo posudi trećem licu za njegove potrebe.

B) Kako podnijeti prijavu protiv izvršioca krivičnog djela protiv korupcije (ili bilo kog drugog krivičnog djela)?

Prijavljivanje krivičnog djela može biti obavezno i fakultativno.

Službena i odgovorna lica u svim organima vlasti, javnim preduzećima i ustanovama dužna su da prijave krivična djela o kojima su obavještena ili o kojima imaju saznanja (OBAVEZNA PRIJAVA). U toj situaciji, službeno ili odgovorno lice mora preduzeti mjere da se sačuvaju tragovi krivičnog djela i drugi dokazi. Posebno zdravstveni radnici, nastavnici, vaspitači, roditelji, staratelji, usvojitelji i druga lica koja su ovlaštena ili dužna da pružaju pomoć i zaštitu maloljetnim licima, da vrše nadzor, odgajanje i vaspitavanje maloljetnika, a koja saznaju ili ocijene da postoji sumnja da je maloljetno lice žrtva seksualnog, fizičkog ili nekog drugog zlostavljanja, dužna su da o toj sumnji odmah obavijeste policiju ili tužioca.

Sa druge strane, građanin ima pravo prijaviti izvršenje krivičnog djela (FAKULTATIVNA PRIJAVA). Ova obaveza građanina je samo moralna, ali ne i zakonska obaveza da se prijavi izvršenje krivičnog djela. Pored toga, treba imati na umu da postoje situacije kada građanin MORA podnijeti prijavu. Zakon predviđa da je svako dužan prijaviti izvršenje krivičnog djela, kada neprijavljivanje krivičnog djela predstavlja krivično djelo.

Neprijavljivanje krivičnog djela, prema krivičnim zakonima u Bosni i Hercegovini, može postojati u dva oblika:

a) Neprijavljivanje pripremanja krivičnog djela.

Prijavljivanje krivičnih djela i pripremanja izvršenja krivičnih djela predstavlja moralnu obavezu svakog člana društva. Ovo krivično djelo može počiniti svako lice, u situaciji kada zna da se priprema izvršenje krivičnog djela, a za koje se može izreći kazna zatvora 5 godina (u Federaciji Bosne i Hercegovine i Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine - kazna zatvora 3 godine) ili teža kazna, pa se ne prijavi pripremanje izvršenja krivičnog djela, a u tom momentu je bilo moguće spriječiti izvršenje krivičnog djela, a samo djelo bude naknadno pokušano ili počinjeno. Znači, to je situacija kada neko zna da drugo lice priprema izvršenje krivičnog djela, npr. ubistva, ili u našem slučaju krivičnog djela primanja mita i drugih oblika koristi (zapriječena kazna od jedne do deset godina zatvora), a u momentu saznanja za pripremanje krivičnog djela (npr. ubistva) bilo je mogućnosti da se spriječi izvršenje krivičnog djela ubistva, a samo djelo, zaista, naknadno bude pokušano ili učinjeno. Naravno, lice koje ima obavezu prijavljivanja ne mora da bude u potpunosti upoznato sa zakonskom kvalifikacijom krivičnog djela i zapriječenom kaznom, ali bi moralo da bude upoznato da se radi o određenom krivičnom djelu, onako kako ga lice sa prosječnim znanjem doživljava (u našem slučaju - ubistvo). Procjena da li je bilo dovoljno vremena da se spriječi izvršenje krivičnog djela, a da je prijavljeno na vrijeme nadležnom organu, faktičko je pitanje i ispituje se u svakom konkretnom slučaju. Neće postojati ovo krivično djelo ako lice koje ima obavezu da prijavi pripremanje izvršenja krivičnog djela, i pored obavještanja policije ili tužioca, ne bi se, objektivno,

moglo spriječiti izvršenje tog osnovnog krivičnog djela (u našem slučaju ubistva).

Pored toga, da bi postojalo ovo krivično djelo, izvršilac osnovnog krivičnog djela (u našem slučaju ubistva) treba da krivično djelo ili pokuša da izvrši ili, pak, izvrši.

Dužnost prijavljivanja postoji i u slučaju kada nije poznata osoba koja konkretno priprema izvršenje krivičnog djela. Isto tako, nije bitno ko je potencijalni izvršilac krivičnog djela, tj. da li je to dijete, neuračunljiva osoba, duševno bolesna osoba, itd. U situaciji kada više lica ima saznanja za pripremanje izvršenja krivičnog djela, obaveza prijavljivanja postoji za svako od tih lica, ali ako samo jedno od tih lica koja imaju saznanje o pripremanju izvršenja krivičnog djela, prijavi pripremanje izvršenja krivičnog djela, ostala lica oslobađaju se obaveze prijavljivanja. Naravno, treba imati na umu da treba da postoje objektivne okolnosti koje upućuju na pripremanje izvršenja krivičnog djela, a ne samo sumnja lica koje treba da prijavi. Za ovo krivično djelo se može izreći novčana kazna ili kazna zatvora do jedne godine (u Federaciji Bosne i Hercegovine i Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine, do jedne godine zatvora).

Teži oblik ovog krivičnog djela postoji kada se prijavi krivično djelo za koje se može izreći kazna dugotrajnog zatvora, pa je, prema tome, i predviđena kazna teža (u Republici Srpskoj od tri mjeseca do tri godine, u Federaciji Bosne i Hercegovine i Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine od šest mjeseci do pet godina). Naravno, za neprijavlivanje pripremanja izvršenja krivičnog djela neće se kazniti bračni drug, lice koje sa izvršiocem živi u vanbračnoj zajednici, krvni srodnik u pravoj liniji (otac, majka, sin, kćerka) brat ili

sestra, usvojitelj ili usvojenik, ili ako se radi o advokatu, ljekaru ili vjerskom ispovjedniku izvršioca krivičnog djela.

b) Neprijavljivanje KRIVIČNOG DJELA ILI IZVRŠIOCA.

Za razliku od gore navednog krivičnog djela (neprijavljivanje pripremanja krivičnog djela) ovdje se radi o situaciji kada je krivično djelo IZVRŠENO, a lice ima saznanja kako o samom djelu, tako i o učiniocu ili učiniocima.

I ovo krivično djelo ima dva oblika.

Prvi oblik ovog krivičnog djela postoji ako se ne prijavi izvršenje (ili izvršilac) krivičnog djela za koje je propisana kazna dugotrajnog zatvora, tj. kazna zatvora od 20 do 45 godina). Da bi postojao ovaj oblik krivičnog djela, potrebno je da lice zna za izvršioca krivičnog djela, ili ako ne zna za izvršioca, treba da zna da je izvršeno krivično djelo. Drugo, kako smo gore već naveli, treba da se radi o krivičnom djelu za koje je propisana kazna dugotrajnog zatvora i, treće, neophodno je potrebno da od prijave zavisi pravovremeno otkrivanje izvršioca krivičnog djela ili samog krivičnog djela. Ovo krivično djelo se vrši tzv. radnjom propuštanja, tj. neobavještanjem nadležnih organa (policija, sud, tužilaštvo) da je izvršeno krivično djelo ili ko je učinilac krivičnog djela. Momenat nastanka ovog krivičnog djela je trenutak kada je lice saznalo za djelo ili izvršioca, a nije isto prijavilo nadležnim organima. Kod ovog krivičnog djela, lice propušta da prijavi: izvršioca krivičnog djela ili samo postojanje krivičnog djela. U prvoj situaciji lice zna i da je krivično djelo izvršeno i ko je izvršilac. U drugoj situaciji, lice zna samo da je djelo izvršeno, a nije mu poznat izvršilac. Kada se govori o izvršiocu, ne misli se

samo na direktnog izvršioca krivičnog djela, već i na saizvršioca, pomagača ili podstrekača krivičnog djela (saučesnici, u širem smislu).

Pored toga, lice koje ima obavezu da prijavi izvršenje krivičnog djela ili izvršioca mora da ima, u opštem, svakodnevnom, značenju pojam da se radi o najtežim krivičnim djelima.

Sa druge strane, sam izvršilac osnovnog krivičnog djela nema obavezu (a može) da prijavi izvršenje krivičnog djela ili samog sebe („samoprijavlјivanje“).

Isto tako, da bi postojalo krivično djelo neprijavlјivanja krivičnog djela ili izvršioca, potrebno je da postoji veza između prijave djela ili učinioca i otkrivanja djela. Ako je krivično djelo već otkriveno od strane policije, onda nema obaveze lica da isto prijavi, pa samim tim nema i ovog krivičnog djela. Kada se kaže otkrivanje izvršioca krivičnog djela, misli se kako na otkrivanje identiteta samog izvršioca, davanje njegovog opisa ili, recimo, otkrivanje skloništa izvršioca.

Ovo krivično djelo se može izvršiti samo sa namjerom, odnosno znanjem da je počinjeno teško krivično djelo i ko je izvršilac tog djela. Nivo znanja o djelu ili izvršiocu mora da bude takav da lice sa vjerovatnošću zaključuje, na osnovu konkretnih okolnosti, da je izvršeno krivično djelo, odnosno ko je izvršilac, s tim da se ne traži potpuna izvjesnost o ovim elementima. Druga komponenta svijesti se odnosi na znanje da bi prijavlјivanje, a koje je propušteno, omogućilo ili znatno olakšalo otkrivanje krivičnog djela ili izvršioca.

Drugi obik ovog krivičnog djela postoji u situaciji kada službeno ili odgovorno lice svjesno propusti da prijavi krivično

djelo, za koje je saznalo u vršenju svoje službene ili odgovorne dužnosti, ako se za to krivično djelo može izreći kazna od 5 godina ili teža kazna, a isto se goni po službenoj dužnosti. Osnovne karakteristike ovog djela su da izvršilac može biti samo službeno ili odgovorno lice, da je ovo službeno ili odgovorno lice saznalo za izvršenje krivičnog djela u toku obavljanja svoje službene ili odgovorne dužnosti, te da se radi o neprijavlivanju krivičnog djela za koje se može izreći kazna zatvora od 5 godina ili teža kazna (npr. krivično djelo primanja mita i drugih oblika koristi), te da krivično djelo već ranije nije prijavljeno od trećih lica.

Kada se kaže da je službeno ili odgovorno lice saznalo za postojanje krivičnog djela u obavljanju službene ili odgovorne dužnosti, to može značiti da je ovo lice ili primilo izvještaj svojih službenika, ili mu je krivično djelo prijavljeno od strane radnika, drugih lica, građana, ili je za djelo saznao tokom vršenja nadzora nad radom organizacije, zaposlenih radnika ili službenika. Razlika između ovog djela, koje može učiniti samo službeno ili odgovorno lice, i djela koje može učiniti bilo koje lice je u tome što ovaj oblik krivičnog djela obuhvata samo saznanje o izvršenom djelu, a ne i o učiniocu. Naravno, ako je djelo već ranije prijavljeno od drugih lica ili su državni organi isto otkrili, nema odgovornosti službenog ili odgovornog lica.

Kao i kod krivičnog djela neprijavlivanje pripremanja krivičnog djela i ovdje postoje osnovi koji isključuju odgovornost, odnosno određeni krug lica, zbog svog odnosa sa izvršiocom krivičnog djela ili zbog svog profesionalnog svojstva i pravila koja se primjenjuju u tim profesijama, neće odgovarati za neprijavlivanje krivičnog djela i izvršioca. U prvu grupu spadaju srodnici izvršioca krivičnog djela. Tako,

neće krivično odgovarati bračni drug, lice koje sa izvršiocom živi u vanbračnoj zajednici, krvni srodnik u pravoj liniji (otac, majka, sin, kćerka), brat ili sestra, usvojitelj ili usvojenik, iako imaju saznanje da je izvršeno krivično djelo i znaju ko je izvršilac, naravno, pod uslovom da se sa izvršiocom nalaze u bračnoj ili krvnoj vezi, kako je već navedeno.

Druga grupa lica koja, iako imaju saznanje da je počinjeno krivično djelo i znaju ko je izvršilac, neće krivično odgovarati, jer kod ovih lica nedostaje element protivpravnosti kod kvalifikacije krivičnog djela. Radi se o ljekaru, advokatu ili vjerskom službeniku koji u toku obavljanja svojih profesionalnih dužnosti mogu da saznaju da je određeno krivično djelo učinjeno i/ili ko je izvršilac istog. Pravila profesionalne etike za ove profesionalce ne dozvoljavaju da se ovako dobijene informacije dijele sa drugima, pa bilo to i sa državnim organima koji imaju zadatak da otkrivaju krivična djela i da procesuiraju izvršioce krivičnih djela. Naravno, ovdje treba posebno podvući da, npr. ako vjerski službenik tokom procesa ispovjedi svog vjernika dozna za krivično djelo koje je vjernik izvršio, ne mora o tome obavjestiti npr. policiju. Sa druge strane, vjerski službenik, kao i svaki drugi građanin, ima obavezu da prijavi izvršenje krivičnog djela ili izvršioca, ako je za isto saznao van procesa ispovjedanja vjernika. Ista situacija vrijedi i za advokata ili ljekara. Ako saznaju da je neko drugo lice, a ne njihov klijent ili pacijent, izvršio krivično djelo, dužni su da isto prijave, pod uslovom da je prijavljivanje krivičnog djela ili izvršioca obaveza.

Postoji posebno krivično djelo, a vezano je za neprijavlivanje lica optuženih od Međunarodnog krivičnog

suda. Radi se o Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju, sa sjedištem u Hagu, poznatijem kao Haški tribunal.

Ko može prijaviti izvršenje ili pripremanje krivičnog djela ili izvršioca?

Generalno govoreći, djelo ili izvršioca može prijaviti oštećeno lice (lice nad kojim ili nad čijom imovinom je pokušano ili dovršeno krivično djelo), svjedok, odnosno očevidac izvršenja ili pokušaja izvršenja krivičnog djela, ili lice koje je na bilo koji način učestvovalo u izvršenju ili pokušaju izvršenja krivičnog djela - saizvršilac, pomagač, podsterkač, itd.

Kako prijaviti krivično djelo ili učinioca?

Prijavljivanje se može učiniti na razne načine: pismenom prijavom, usmenom izjavom, putem drugog lica, telefonom, slanjem faksa, elektronskom poštom, itd. Prijavljivanje se može izvršiti anonimno ili otkrivanjem identiteta prijavioca. Prijava se može podnijeti nadležnom tužiocu, policiji, sudu, nenadležnom tužiocu, itd. Bilo koji od ovih organa koji primi prijavu, dužan je da je odmah prosljedi nadležnom tužiocu.

Kada se prijava prima telefonom ili usmeno, službeno lice koje prima prijavu treba da utvrdi istorijat slučaja, tj. da hronološki utvrdi kako se određeno krivično djelo dogodilo. U ovim situacijama veoma je bitno da se prikupe podaci o

svjedocima i drugim licima koja bi mogla pružiti relevantne podatke u vezi sa prijavljenim slučajem.

Šta treba da sadrži prijava?

Prijava treba da sadrži podatke koji se odnose na samo krivično djelo i na izvršioca ili izvršioce krivičnih djela. U pogledu samog djela, prijava treba da sadrži podatke koji se odnose na stvarne podatke koji mogu pomoći nadležnom organu da utvrdi bitna obilježja krivičnog djela koje se prijavljuje. Ukratko, prijava treba da sadrži: lične podatke o prijaviocu, njegovo zanimanje i adresu (osim ako se ne radi o anonimnoj prijavi), činjenični opis krivičnog događaja, mjesto, vrijeme, način i eventualno motiv izvršenja krivičnog djela, vrijeme saznanja za krivično djelo ili učinioca, opis mjesta izvršenja krivičnog djela, ko ili šta je napadnuto, da li je prijavitelj izvršio bilo kakve promjene na mjestu izvršenja krivičnog djela (gdje, kako i zašto), podatke o visini štete (vrsta, visina), opis predmeta kojim je izvršeno krivično djelo (npr. kalibar i tip pištolja), te podatke o licima koji mogu potvrditi navode u prijavi. Kako smo ranije naveli, nije potrebno da prijavitelj u potpunosti poznaje biće krivičnog djela, niti da daje pravnu kvalifikaciju krivičnog djela, jer je to obaveza nadležnog tužioca.

Isto tako, važno je navesti da prijava nije dokaz u krivičnom postupku, tj. samom prijavom se ne može dokazati postojanje krivičnog djela i ko je izvršilac krivičnog djela.

Što se tiče izvršioca ili izvršilaca, prijava treba da sadrži dovoljno informacija pomoću kojih se može izvršiti

identifikacija izvršioca ili izvršilaca, a ako je izvršilac ili izvršioci poznati, onda informacije gdje se izvršilac ili izvršioci mogu pronaći (na primjer, otkrivanjem skloništa izvršioca ili adrese na kojoj izvršilac ili izvršioci žive).

Prijavu mogu podnijeti kako odrasla lica, tako i maloljetnici i djeca. Kada se radi o prijavi koju podnose maloljetnici ili djeca, trebaju se kontaktirati roditelji ili staraoci prijavitelja, osim ako se prijava ne odnosi na roditelje ili staraoce.

Prijava od strane građanina je samo jedan od načina na koji nadležni organi saznaju za izvršenje krivičnog djela i za izvršioca ili izvršioce. Pored prijave od strane oštećenog svjedoka ili samoprijavlivanjem (o čemu je gore bilo riječi), nadležni organi mogu saznati za djelo i/ili učinioca i prijavom pravnih lica, putem anonimnih prijava, putem masovnih medija, javnim pogovorom, putem povjerljivih lica (tzv. informatori) i, naravno, operativnim radom državnih organa, tj. policije.

Prijava se, u pravilu, podnosi u usmenoj ili pismenoj formi, nadležnom tužiocu.

Ako se prijava podnosi usmeno, lice koje podnosi prijavu upozoriće se na posljedice davanja lažnog prijavljivanja. O usmenoj prijavi sastaviće se zapisnik, ako je prijava dostavljena telefonom, službeno lice sačiniće službenu zabilješku.

Pod prijavom se može smatrati izvještaj o tome da je učinjeno ili pokušano krivično djelo i eventualno obavjest o učiniocu tog krivičnog djela. Zakon ne propisuje sadržaj prijave.

U krivičnom zakonodavstvu u Bosni i Hercegovini postoji krivično djelo „lažno prijavljivanje“. Ovim krivičnim djelom ometa se rad pravosudnih organa, jer se pravosudni organi, bez

stvarnih razloga ili dovođenjem u zabludu, iniciraju da vrše određene radnje ili ako istraga već traje, da se ista usmjeri u krivom pravcu. Naravno, kada nekoga lažno prijavite, time ne nanosite štetu samo funkcionisanju pravosuđa, nego vršite i napad na čast i ugled određenog lica ili lica, njihov položaj u društvu i njihova prava i slobode.

Postoji više oblika krivičnog djela lažnog prijavljivanja:

- a) **Direktno lažno prijavljivanje.** U ovom slučaju se prijavljuje lice da je počinilo neko krivično djelo, a to lice nije počinilo to krivično djelo. Da bi postojalo ovo krivično djelo, lažna prijava mora biti podnešena državnim organima nadležnim za krivično gonjenje: tužiocu, policiji, itd. Ova prijava se može podnijeti na načine o kojima smo govorili ranije (pismeno, telegramom, usmeno na zapisnik, elektronskom poštom, itd.). Isto tako, ne mora se raditi o klasičnoj prijavi kako je propisano zakonom o krivičnom postupku. Lažna izjava koja je data u bilo kojoj drugoj formi, pismena, a koja sadrži lažne navode može se smatrati da ispunjava element bića ovog krivičnog djela. Na primjer, ako se stranka u postupku predstavkom žali predsjedniku suda da je sudeći sudija tražio i primio mito da donese presudu u korist prijavitelja, iako zna da sudija nije tražio mito, čini ovo krivično djelo. Ovde je bitno da prijava mora biti usmjerena na tačno određeno lice, s tim da nije neophodno potrebno da se ime lica koje se prijavljuje i egzaktno navede, već su dovoljni i navodi koji nesumljivo upućuju na identitet navodnog učinioca krivičnog djela (npr. krivično djelo pronevjere je izvršio bivši rukovodilac preduzeća, itd.). Da bi postojalo ovo krivično djelo, potrebno je da je prijava podnešena protiv stvarne, žive osobe. Nema krivičnog djela

ako je prijava podnešena protiv izmišljenog lica ili umrlog lica. Isto tako, nema krivičnog djela lažnog prijavljivanja ako je neko lice zaista učinilo u prijavi navedeno krivično djelo, ali je za to krivično djelo izvršilac ili amnestiran ili ako je nastupila zastara krivičnog gonjenja. Isto tako, nije bitno da li je neko lice lažno prijavljeno kao izvršilac krivičnog djela, ili kao saizvršilac, pomagač, podsterkač, itd. i u tom slučaju postoji krivično djelo lažnog prijavljivanja. Nema krivičnog djela lažnog prijavljivanja ako je neko lažno prijavljen za privredni prestup ili prekršaj, već se prijava mora odnositi isključivo na krivično djelo, a koje je kao takvo propisano krivičnim ili drugim zakonodavstvom u Bosni i Hercegovini. Ovaj oblik krivičnog djela lažnog prijavljivanja postojao bi kada neko prijavi lice da je otuđilo putničko vozilo, iako prijavitelj pouzdano zna da prijavljeno lice to nije učinilo.

Sa druge strane, da bi postojalo ovo krivično djelo, lažni prijavitelj mora znati da lice koje prijavljuje nije počinilo krivično djelo za koje ga prijavljuje. Lažnost prijave je bitan element za postojanje krivičnog djela lažnog prijavljivanja. Samo krivično djelo je dovršeno aktom prijavljivanja, a nije potrebno da je, na osnovu lažne prijave, i pokrenut krivični postupak protiv lica protiv koga je podnešena lažna prijava.

- b) **Neizravno prijavljivanje.** Ovo je slučaj kada neko licu, protiv koga se već vodi krivični postupak, podmeće, tragove krivičnog djela ili na drugi način izazove pokretanje krivičnog postupka protiv lica za koga zna da nije učinilac tog krivičnog djela. Kod ovog oblika krivičnog djela lažnog prijavljivanja, izvršilac ne podnosi lažnu prijavu, već podmeće lažne dokaze i tragove protiv lica protiv koga se,

ili već vodi krivični postupak, ili će lažno podmetnuti tragovi ili dokazi dovesti do pokretanja krivičnog postupka protiv lica kome su lažni dokazi ili tragovi krivičnog djela podmetnuti. Kako se može izvršiti ovo krivično djelo? Na primjer, ostavljanjem u stan lica kome se podmeće predmete pribavljene krivičnim djelom (ukradene stvari) ili podmetanjem predmeta kojim je, inače, počinjeno krivično djelo (noža ili pištolja kojim je izvršeno ili pokušano ubistvo), nanošenjem krvi žrtve na odjeću lica kome se podmeće da je izvršio krivično djelo, npr. nanošenja teške tjelesne povrede ili ubistva. Da bi postojalo ovo krivično djelo, potrebno je da su nadležni organi, na osnovu lažnih dokaza i tragova krivičnog djela, **zaista** i pokrenuli krivični postupak protiv lica kome su dokazi ili tragovi krivičnog djela podmetnuti. Kao i u gornjem slučaju, ovo krivično djelo se može izvršiti samo sa namjerom izvršioca, s tim da motiv podmetanja nije bitan. Znači, nije bitno da li je lice koje je podmetnulo lažne dokaze ili tragove stvarni izvršilac tog krivičnog djela ili podmetanje vrši zbog nekih drugih motiva.

- c) **Lažno samoprijavlјivanje.** Ovo krivično djelo postoji u situaciji kada neko sebe prijavi da je počinio određeno krivično djelo, iako ga, u stvarnosti, nije počinio. Motivi samoprijavlјivanja nisu bitni: patološki motivi, motivi za publicitetom, ili motivi vezano za odvlačenje pažnje istražnim organima sa nekog drugog, u pravilu, težeg krivičnog djela koje je lažni prijavitelj zaista i počinio, u cilju pribavlјanja alibija za to teže djelo. Nije potrebno da je krivični postupak na osnovu samoprijavlјivanja zaista i

pokrenut. Kao i u gornjim situacijama, ovo krivično djelo se može izvršiti samo sa namjerom (umišljaj).

- d) **Lažno prijavljivanje da je počinjeno krivično djelo.** Suština ovog krivičnog djela je da se pravosudni organi dovedu u zabludu u pogledu same činjenice izvršenja krivičnog djela, a ne i činjenice ko je izvršilac krivičnog djela. Ovo djelo se može izvršiti samo prijavljivanjem da je izvršeno krivično djelo koje nije izvršeno, a prva tri oblika ovog krivičnog djela mogu biti izvršena kada se neko lažno prijavljuje za izvršenje krivičnog djela, a da djelo nije izvršeno na taj način kako se prijavljuje, i u situaciji kada je djelo izvršeno od strane nekog drugog lica, a ne onog koji se lažno prijavljuje. Kao i kod gornjih oblika, i ovo se krivično djelo može izvršiti sa namjerom, s tim da motiv prijavljivanja nije bitan.

C) Obaveza svjedočenja

Lice koje je podnijelo krivičnu prijavu može se pojaviti u ulozi svjedoka u krivičnom postupku. Svjedok je lice koje ima određena saznanja o krivičnom djelu, učiniocu krivičnog djela i o drugim važnim događajima. Svjedok ne može biti sudija, tužilac, advokat, naravno u predmetu u kome se lice pojavljuje kao svjedok, ali svjedok može biti oštećeno lice. Uloga svjedoka je nezamjenljiva, vezano za konkretan događaj, dok je uloga sudije, tužioca ili advokata zamjenljiva. Svjedočenje predstavlja opštu građansku dužnost, koja obuhvata obavezu odazivanja na poziv nadležnog organa, obavezu svjedočenja, obavezu davanja iskaza i obavezu davanja istinitog iskaza.

Znači, na poziv nadležnog organa svjedok je dužan da se odazove. Svjedoci koji se zbog svoje starosti, bolesti ili teških tjelesnih mana ne mogu odazvati pozivu za svjedočenje, mogu se saslušati u stanu/kući, bolnici ili nekom drugom mjestu.

Svjedoku se uvijek dostavlja pismeni poziv. U pozivu se navodi da se određeno lice (u našem slučaju, lice koje je podnijelo prijavu) poziva u svojstvu svjedoka, obavještava se o mjestu i vremenu kada se treba odazvati pozivu, kao i o posljedicama neodazivanja pozivu.

Ako se svjedok ne odazove pozivu, a svoj nedolazak ne opravda, može mu se izreći novčana kazna ili se može prinudno dovesti.

Sa druge strane, iako je dužnost svjedočenja opšta, zakon propisuje određene izuzetke, u kojima su određena lica oslobođena dužnosti svjedočenja u određenim predmetima.

Tako se, na primjer, ne može saslušati kao svjedok lice koje bi svojim iskazom povrijedilo dužnost čuvanja državne, vojne ili službene tajne, zatim branilac optuženog, odnosno osumnjičenog, u pogledu činjenica koje su mu postale poznate u svojstvu branioca. Pored toga, lice koje bi svojim iskazom povrijedilo dužnost čuvanja profesionalne tajne (vjerski službenik u pogledu vjernika koji mu se ispovjedio, novinar u pogledu otkrivanja izvora informacije, advokat, ljekar, babica, itd.), te maloljetno lice koje, s obzirom na uzrast i duševnu razvijenost, nije sposobno shvatiti značaj prava da ne mora svjedočiti, neće se saslušati kao svjedok.

Sa druge strane, postoje lica koja mogu odbiti svjedočenje. Ova lica su svjedoci koji se sa osumnjičenim, odnosno optuženim nalaze u porodičnim ili bračnim odnosima, a koji odnosi moraju postojati u vrijeme svjedočenja. Tako, na

primjer, bivši bračni drug osumnjičenog, odnosno optuženog, ne može se pozvati na ove odredbe zakona vezano za pravo odbijanja svjedočenja. Ako se pogleda sa stanovišta opšte obaveze svjedočenja, ova lica mogu da svjedoče, ali se pored toga mogu koristiti pravom koje im zakon daje da ne svjedoče. Radi se o bračnom i vanbračnom drugu osumnjičenog, odnosno optuženog, te o roditelju, djetetu, usvojiocu ili usvojeniku osumnjičenog, odnosno optuženog. Organ, pred kojim se vodi postupak, dužan je da prije uzimanja iskaza od ovih lica iste upozori da imaju pravo da ne moraju svjedočiti. Naravno, i ova lica se moraju odazvati na poziv organa koji vodi postupak i pred organom dati izjavu da ne žele da svjedoče. Ako se, i pored upozorenja da ne moraju da svjedoče, ova lica odluče da svjedoče, za njih važe pravila koja važe i za sve druge svjedoke, da moraju da daju istinit iskaz.

Inače, „osumnjičeni“ je lice za koga postoje osnovi sumnje da je počinio krivično djelo, dok je „optuženi“ lice protiv koga je jedna ili više tačaka u optužnici potvrđena. Sa druge strane, „osuđeni“ je lice za koje je pravosnažnom odlukom utvrđeno da je krivično odgovorno za određeno krivično djelo.

Pored toga, svjedok nema obavezu da odgovara na pojedina pitanja ako bi ga istinit odgovor na ta pitanja izložio krivičnom gonjenju, tj. niko nije dužan davati dokaze protiv sebe. Svjedok se upozorava na ovo pravo, ali ako ne želi da ga koristi, ima status kao i svaki drugi svjedok vezano za davanje istinitog iskaza. Ako, sa druge strane, svjedok želi da da iskaz kojim bi sebe izložio krivičnom gonjenju može tražiti od tužioca da mu da imunitet. U toj situaciji, ako tužilac da svjedoku imunitet, pa taj svjedok zaista i svjedoči, neće se krivično goniti, osim ako svjedok da lažni iskaz. Znači, ako je svjedok dobio imunitet od

strane tužioca, on je i dalje obavezan da istinito svjedoči, ali zbog imuniteta, tužilac neće pokretati krivični postupak protiv njega. Motiv zašto tužilac koristi institut imuniteta je da tužilac od svjedoka dobije druge važne informacije, vezane za druga, u pravilu teža, krivična djela i protiv drugih učinilaca krivičnih djela. Ovi svjedoci su poznati pod nazivima: pokajnici, svjedoci - saradnici, krunski svjedoci itd. Ovaj institut se koristi kod tzv. organizovanog kriminala, gdje jedan od svjedoka, u pravilu sa kriminalnim dosjeom i pripadnošću kriminogenoj grupi, svjedoči protiv svojih bivših „saradnika“.

Imunitet koji tužilac daje svjedoku može biti privremen, jer u situaciji kada svjedok, koji je dobio imunitet, promjeni svoj iskaz, tužilac može da odustane od imuniteta i da pokrene postupak protiv svjedoka koji je dobio imunitet, bilo zbog osnovnog krivičnog djela (za koje mu je tužilac dao imunitet), bilo zbog krivičnog djela lažnog iskaza.

Pored ove vrste svjedoka, postoji tzv. „zaštićeni svjedok“. Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka propisuje kada neki svjedok može da dobije status zaštićenog svjedoka. Status zaštićenog svjedoka može steći lice kada postoji očigledna opasnost za ličnu bezbjednost svjedoka ili njegove porodice, a opasnost je toliko ozbiljna da postoje opravdani razlozi za vjerovanje da nije moguće tu opasnost umanjiti nakon što svjedok bude saslušan, ili je vjerovatno da će se opasnost zbog davanja iskaza povećati. Ako se svjedoku odobri status zaštićenog svjedoka, može dobiti fizičku zaštitu, prema zakonu o programu zaštite svjedoka u BiH. Ovaj svjedok se ne ispituje na glavnom pretresu u tzv. unakrsnom ispitivanju, već ovog svjedoka ispituje vijeće od trojice sudija,

bez prisustva stranaka i branioca, pa se njegov iskaz čita na glavnom pretresu.

Inače, svjedoci se saslušavaju pojedinačno i u odsustvu drugih svjedoka. U toku postupka svjedok se može suočiti sa drugim svjedocima i osumnjičenim, odnosno optuženim (suočavanje). Isto tako, od svjedoka se može tražiti da izvrši prepoznavanje lica ili predmeta, na taj način što će se od njega prvo tražiti da opiše lice ili predmet, pa će mu se naknadno pokazati lice ili predmet koje se prepoznaje, i to zajedno sa drugim, njemu nepoznatim licima ili predmetima iste vrste.

Kako se svjedoci saslušavaju?

Svjedok se usmeno saslušava. Prije davanja iskaza svjedok će se, od strane službenog lica (sudije, tužioca) upozoriti da je dužan da govori istinu i da ne smije ništa prećutati, a zatim će se upozoriti da je davanje lažnog iskaza krivično djelo. Nakon toga se svjedoku postavljaju opšta pitanja (ime i prezime, ime oca ili majke, datum rođenja, prebivalište, zanimanje). Kada se kao svjedok pojavljuje maloljetno lice, u slučaju potrebe, saslušanje maloljetnog lica obaviće se uz pomoć pedagoga, psihologa ili drugog stručnog lica.

Poslije opštih pitanja svjedok se poziva da iznese sve što mu je o predmetu poznato, a zatim mu se mogu postavljati dodatna pitanja radi provjeravanja svjedokovih navoda, dopuna i razjašnjenja. Svjedok će se uvijek pitati odakle mu je poznato ono o čemu svjedoči. Pored toga, prilikom postavljanja pitanja svjedoku službena lica ne smiju koristiti obmanu kako bi svjedoka navela da nešto izjavi. Isto tako, svjedoku je

zabranjeno postavljati tzv. „sugestivna pitanja“, tj. pitanja u kojima je već, na određeni način, sadržan odgovor (u toku tzv. direktnog ispitivanja). Tako, na primjer, svjedoku se ne može postaviti pitanje : „U kojoj je ruci osumnjičeni držao pištolj?“, jer na taj način se polazi od pretpostavke da je svjedok već izjavio da je osumnjičeni držao pištolj u rukama, pa se sada samo utvrđuje u kojoj je ruci osumnjičeni držao pištolj, iako svjedok nije ni izjavio da je vidio osumnjičenog sa pištoljem u rukama. Trebalo bi se, u ovom slučaju, svjedoku postaviti slijedeće pitanje: “Da li je osumnjičeni držao šta u rukama?”. Ako se iskazi svjedoka razlikuju, onda se svjedoci mogu suočiti. Ako je svjedok istovremeno oštećeni, postaviće mu se pitanje, da li u svojstvu oštećenog postavlja imovinsko - pravni zahtjev u krivičnom postupku.

Ako je svjedok gluv ili nijem, njegovo saslušanje se vrši preko tumača. U situaciji ako je svjedok gluv (a nije nijem), pitanje mu se može postaviti pismeno, a on može odgovoriti usmeno.

U određenim situacijama, sud može zahtjevati od svjedoka da prije svjedočenja položi zakletvu, odnosno da izjavu. Prije glavnog pretresa svjedok može položiti zakletvu, ako postoji bojazan da zbog bolesti ili drugih razloga neće doći na glavni pretres. Inače, svjedok polaže zakletvu, odnosno daje izjavu usmeno, pred sudom, čitanjem teksta zakletve ili potvrdnim odgovorom, nakon saslušanog sadržaja teksta zakletve, odnosno izjave, koju je pročitao sudija.

Ne smiju se zaklinjati, odnosno davati izjavu lica koja nisu punoljetna u trenutku saslušanja, za koje je dokazano ili za koja postoji osnovana sumnja da su izvršila ili učestvovala u

krivičnom djelu zbog koga se saslušavaju ili lica koja zbog svog duševnog stanja ne mogu da shvate značaj zakletve.

Prema novom krivičnom procesnom zakonodavstvu u Bosni i Hercegovini, saslušanje svjedoka se može snimati audio - vizuelnim sredstvima u svim fazama postupka. Saslušanje se mora snimiti u slučajevima kada se radi o licima koja su mlađa od 16 godina i koja su bila oštećena krivičnim djelom, kao i ako postoje osnove za bojazan da se svjedok ne može saslušati na glavnom pretresu.

Kako smo ranije naveli, svjedočenje je opšta zakonska i građanska dužnost. Svjedok je dužan da se odazove da svjedoči kako u toku istrage, tako i u toku glavnog pretresa. Ako je svjedok uredno pozvan na glavni pretres, a svoj nedolazak ne opravda, predsjednik sudskog vjeća može narediti da se svjedok prinudno dovede ili novčano kazni do 5.000 KM.

U toku dokaznog postupka tužilac i odbrana izvode dokaze. Kako samo ranije naveli, lice koje je podnijelo prijavu može se na glavnom pretresu pojaviti u ulozi svjedoka. Svjedoke mogu predložiti tužilac i branilac. Svjedoci se ispituju direktno, unakrsno i dodatno.

Svjedok koga je pozvao, na primjer, tužilac, on ga ispituje direktno, a branilac unakrsno. I obrnuto, svjedok koji je predložen od strane branioca, on ga ispituje direktno, a tužilac unakrsno. Dodatno ispitivanje je, ustvari, dodatno direktno ispitivanje i njega vrši ispitivač koji je pozvao određeno lice za svjedoka, ali se tokom ovog dodatnog ispitivanja samo razjašnjavaju pitanja koja su postavljena tokom unakrsnog ispitivanja. Naravno, i drugoj strani se mora omogućiti dodatno unakrsno ispitivanje svjedoka, ali opet, u granicama dodatnog direktnog ispitivanja svjedoka.

Direktno ispitivanje je uglavnom hronološko i predstavlja dijalog svjedoka i ispitavača (tužioca ili branioca). Svjedok, tokom ovog ispitivanja, mora da se izjasni o svim okolnostima događaja o kome svjedoči. Tokom direktnog ispitivanja svjedok je u centru pažnje.

Unakrsno ispitivanje je ispitivanje od strane druge strane u postupku (od strane koja nije predložila navedeno lice za svjedoka). Krajnji cilj unakrsnog ispitivanja je eliminisanje ili ublažavanje činjeničnog ili pravnog značaja direktnog ispitivanja. Unakrsno ispitivanje se još naziva i „neprijateljsko ispitivanje svjedoka“ jer ima za cilj da dokaže da svjedok nije govorio istinu. Isto tako, tokom unakrsnog ispitivanja ispitivač pokušava da diskredituje svjedoka jer na taj način umanjuje njegovu vjerodostojnost kao osobe i, samim tim, umanjuje i vrijednost njegovog svjedočenja. U tom smislu, uzimaju se u obzir njegove porodične, poslovne i druge veze, a i njegov raniji život (osuđivanost, pouzdanost, motivisanost, predrasude, dosljednost, itd). Interesantno je da se tokom unakrsnog ispitivanja svjedoku mogu postavljati „sugestivna pitanja“, tj. pitanja koja u sebi već sadrže odgovor na postavljeno pitanje.

Nakon što svjedok bude ispitan od strane tužioca i odbrane, sud može postavljati pitanja svjedoku.

Pored toga, treba imati na umu da sud ima pravo da tokom direktnog ili unakrsnog ispitivanja zabrani određeno pitanje ili odgovor na pitanje koje je već postavljeno, ako je takvo pitanje, po ocjeni suda, nedozvoljeno ili nevažno za predmet.

Tokom ispitivanja svjedoka sud ima obavezu da zaštiti svjedoka od vrijeđanja, prijetnji ili napada. U tom smislu, sud može upozoriti ili novčano kazniti učesnika u postupku koji

vrijeđa, prijeti ili dovodi u opasnost bezbjednost svjedoka pred sudom. Ove prijetnje, u pravilu, iznosi optuženi, mada prijetnje mogu iznijeti i drugi svjedoci, kao i posmatrači suđenja (npr. prijatelji ili rodbina optuženog), jer su suđenja javna. Ako sud smatra da su prijetnje svjedoku ozbiljne, sud će o tome obavjestiti nadležnog tužioca, radi eventualnog preduzimanja krivičnog gonjenja. Konačno, na prijedlog stranke ili branioca, sud će narediti policijskim organima preduzimanje mjera neophodnih za zaštitu svjedoka.

Kako smo već naveli, obaveza svjedočenja je zakonska i moralna. Ako pozvani svjedok odbije da svjedoči, bez opravdanog razloga, i nakon upozorenja od strane suda na posljedice, svjedok može biti kažnjen novčanom kaznom do 30.000 KM.

Ako tokom svjedočenja sud ocijeni da postoji osnovana sumnja da je svjedok na glavnom pretresu dao lažan iskaz, sud može narediti da se sačini poseban prepis zapisnika o iskazu svjedoka i isti dostavi tužiocu. U slučaju sumnje da postoji ovo krivično djelo, dato na glavnom pretresu, ne može se automatski pokrenuti krivični postupak protiv svjedoka koji je, navodno, lažno svjedočio, već odluku o pokretanju krivičnog postupka može donijeti samo nadležni tužilac.

Krivičnim zakonodavstvom u Bosni i Hercegovini predviđeno je krivično djelo „davanje lažnog iskaza“.

Smisao postojanja ovog krivičnog djela zasniva se na interesu koje društvo, gledajući u cjelini, ima da pojedinci lojalno učestvuju u zvaničnim postupcima pred sudskim i drugim državnim tijelima, kako bi sudska i druga državna tijela mogla svoje odluke zasnivati na istinitom činjeničnom stanju. Sama radnja izvršenja ovog krivičnog djela sastoji se u davanju

lažnog iskaza. Lažni iskaz treba da je objektivno lažan, tj. da se ono što je izjavljeno ne poklapa sa stvarnošću, te da davalac lažnog iskaza treba da ima namjeru ili svijest da je njegov iskaz objektivno neistinit i da on svjesno izjavljuje nešto što je drugačije od onoga što mu je, kao svjedoku, poznato. Lažan iskaz se odnosi isključivo na činjenice, a ne i na iznošenje mišljenja o nečemu. Lažan iskaz treba da se odnosi na bitne činjenice, a za postojanje krivičnog djela nije relevantno da je na osnovu lažnog iskaza sud zasnovao svoju odluku. Iskaz ne mora biti lažan u cjelini, već može biti i djelimično lažan, s tim da je taj lažni dio iskaza relevantan. Nije bitno u kojoj fazi krivičnog postupka je dat lažan iskaz (istraga, nakon podnošenja optužnice, na glavnom pretresu, u postupku po pravnim lijekovima). Moramo napomenuti da krivično djelo davanja lažnog iskaza može postojati i ako je lažni iskaz dat ne samo u krivičnom postupku, već i u parničnom ili upravnom postupku.

Posebno težak oblik ovog krivičnog djela postoji ako su, na osnovu lažnog iskaza, za okrivljenog nastupile posebno teške posljedice, tako da postoji uzročna veza između datog lažnog iskaza i posebno teških posljedica za okrivljenog. To će biti u situacijama kada je, na osnovu lažnog iskaza, nevino lice proglašeno krivim, kada je neko ostao u pritvoru u znatno dužem trajanju nego što bi inače ostao da nije bilo lažnog iskaza, da je nekom nanešena znatna imovinska šteta, da je nekom teško povrijeđen ugled, da je nekom narušeno zdravlje, da je došlo to težeg poremećaja porodičnih odnosa, npr. razvoda braka, i slično.

Krivični zakon predviđa mogućnost dobrovoljnog opoziva datog lažnog iskaza, kao razloga za blaže kažnjavanje ili

oslobođenja od kazne. Opoziv lažnog iskaza treba da je dat prije nego što je sud, na osnovu lažnog iskaza, donio odluku. Opoziv mora da bude dobrovoljan, tj. kao rezultat slobodne odluke lažnog prijavioca, a ne pod uticajem spoljnih okolnosti. Motiv opoziva nije bitan, tj. može se raditi o stvarnom kajanju davaoca lažnog iskaza ili njegovom strahu od kazne.

Konačno, treba navesti da je Bosna i Hercegovina potpisala i ratifikovala Konvenciju Ujedinjenih nacija za borbu protiv korupcije.

Članom 32. Konvencija traži od države potpisnice da usvoji propise kojim bi se spriječili „neopravdani postupci“ protiv lica koja „u dobroj vjeri i na razumnim osnovama“ podnesu prijave protiv navodnih učinilaca za krivična djela, propisana Konvencijom (radi se o gore navedenim krivičnim djelima protiv korupcije - Primanje mita i drugih oblika koristi, Davanje mita i drugih oblika koristi, Protivzakonito posredovanje, Zloupotreba položaja i ovlaštenja, Pronevjera (u službi), Prevara (u službi), Posluga u službi...i druga krivična djela).

Konačno, članom 32. Konvencije traži se od država ugovornica da preduzmu određene mjere u okviru svog pravnog sistema i u okviru svojih mogućnosti, kako bi pružile efikasnu zaštitu od potencijalne odmazde ili zastrašivanja svjedoka (i stručnjaka koji svjedoče), i kada je to potrebno, da obezbjedi zaštitu srodnika i drugih bliskih lica svjedoka.

**TRANSPARENCY
INTERNATIONAL
BOSNA I HERCEGOVINA**

Sjedište:

Gajeva 2, 78000 Banja Luka

Tel/Fax: 051 216 369

Kancelarija u Sarajevu:

Mis Irbina 18, 71000 Sarajevo

Tel/Fax: 033 220 049

<http://www.ti-bih.org/>

e-mail: info@ti-bih.org

**BESPLATNA LINIJA ZA
PRIJAVLJIVANJE KORUPCIJE**

0800 55555

